

Boeci,⁵⁸ és de tipus racional: «Todos los otros nombres se refieren siempre a características esenciales, generales o individuales. La persona es el término que nombra al fundamento individual inexpressable esencialmente, al acto de ser.»⁵⁹

Els drets de la persona humana

L'ésser, que és «l'actualitat de tota forma o naturalesa»,⁶⁰ «la perfecció de totes les perfeccions»,⁶¹ forma part de la mateixa constitució de la persona; però com que l'ésser mai no pot veure's determinat per l'essència que l'acull —que sempre és l'essència individual— com la potència ho és per l'acte,⁶² d'aquí se segueix forçosament que l'ésser és el constitutiu formal o determinant de la persona, i que si l'ens personal es diferencia dels no personals, és perquè posseeix l'acte d'ésser en un grau major.

La dignitat de la persona humana, a la qual es remetent els drets humans com a fonament, no és quelcom que li correspongui per les seves determinacions genèriques o específiques, tampoc per les determinacions individuants que la matèria signada per la quantitat dimensiva afegeix a aquestes darreres, sinó per l'especial intensitat amb què posseeix l'ésser. Si la persona humana posseeix una major perfecció que els ens no personals, no és perquè a la seva naturalesa se li afegeixi la determinació formal de la racionalitat, sinó perquè el seu ésser està menys limitat, coartat o imperfectionat per la seva essència que en el cas de les altres substàncies compostes. Vet aquí el fonament metafísic dels drets de l'home, que, en rigor, faríem bé d'anomenar els drets de la persona humana. Ω

⁵⁸ Cf. BOECI, *De persona et duobus naturis contra Eutychem et Nestorium*, dins J. P. MIGNE (ed.), *Patrologia Latina*, vol. 64, París, 1847, cap. 3.

⁵⁹ Eudald FORMENT, «Las personas divinas», dins *Sabiduría tomista*, Bogotá, Editoc, 2023, # 1.022, p. 1.100. Pot consultar-se en accés obert a: <<https://ja.cat/J1mBF>>.

⁶⁰ SANT TOMÀS, *Summa Theologiae*, I, q. 3, a. 4, in c.

⁶¹ IDEM, *De Potentia Dei*, q. 7, a. 2, ad 9.

⁶² *Ibid.*

Reivindicar els drets humans en un món convuls

Oscar Mateos

Professor titular de Relacions Internacionals a la Facultat de Comunicació i Relacions Internacionals Blanquerna (Universitat Ramon Llull).

*¿Y los derechos humanos?
¿Seguirán siendo pretextos útiles
para quienes los hacen puré?*

EDUARDO GALEANO¹

1. Introducció

Enguany celebrem el 75è aniversari de la Declaració Universal de Drets Humans (DUDH) en una conjuntura global enormement convulsa. La regressió en matèria de drets humans que està comportant l'impacte de les diferents crisis solapades de les darreres dues dècades (crisi migratòria, crisi democràtiques amb l'arribada de lideratges histriònics al poder, impacte de la pandèmia, invasió d'Ucraïna, setge a Gaza, entre altres) té pocs precedents i obre nombrosos interrogants sobre

¹ Eduardo GALEANO, «Ni derechos ni humanos», *Chasqui: Revista Latinoamericana de Comunicación* 79 (2002), pp. 12-15

el present i el futur d'un marc internacional tan important com el dels drets humans.

No podem menystenir, doncs, la preocupant fragilitat del moment, però tampoc no podem deixar de posar en valor la commemoració d'una fita històrica com va ser la redacció de la DUDH. En el seu Preàmbul, la Declaració reconeix «la dignitat intrínseca i els drets iguals i inalienables de tots els membres de la família humana». Malgrat tots els seus límits, el text representa un punt d'inflexió en l'aspiració com a comunitat humana a l'hora de reconèixer i protegir aquells aspectes inalienables que tenim pel fet de ser persones. Aquesta fita no neix del no res, sinó que emergeix dels horrors de dues guerres mundials, s'insereix en les reivindicacions de les revolucions liberals dels segles XVIII i XIX i d'altres tradicions inclús més llongeves, i clava les seves arrels profundes en les lluites dels moviments socials que, en els moments històrics de més foscor (tres segles d'esclavitud, colonialisme, conflictes armats, explotació laboral, sufragi restringit, etc.), van tenir la valentia de reivindicar un marc de reconeixement i de garanties per a tots els éssers humans. Però el fet més extraordinari ha estat la capacitat que la Declaració ha tingut de traduir-se en tota una arquitectura d'organismes internacionals i regionals, d'instruments i de tractats, que han anat impregnant de manera força notable les Constitucions i les lleis de les diferents realitats nacionals. La DUDH, amb tots els problemes que analitzarem, esdevé doncs un marc indefugible que cal reivindicar i actualitzar en el moment de desafiaments globals i incerteses humanes més grans de les darreres dècades.

Les pàgines següents analitzen precisament tres moments d'aquest text històric: el seu passat, el seu present i el seu futur. El *passat* ve determinat pel controvertit paper de molts Estats de l'ordre internacional i per la primacia que han fet de l'anomenada *realpolitik* (és a dir, per la primacia dels interessos estatals per sobre dels principis i de les normes). Aquest fet ha suposat que els drets humans esdevinguessin un simple «paper mullat» per a una gran quantitat de persones i de realitats d'arreu del planeta i ha compromès sovint la credibilitat dels tractats i les institucions internacionals. El *present* ve condicionat per la resposta cada cop més *securitària* i militaritzada que molts països tenen davant la

realitat dels migrants i de les persones refugiades arreu del món, o per l'impacte en matèria de drets que els nous reptes de naturalesa transnacional i molt complexa, com la crisi climàtica o la disrupció tecnològica, estan representant per a milions de persones. Finalment, el *futur* passa per enfortir els mecanismes d'un sistema multilateral paradoxalment cada cop més afeblit i qüestionat i, al seu torn, per actualitzar la Declaració amb nous debats, actors i perspectives que reivindicuen ser reconeguts i escoltats.

2. Drets humans: patrimoni de la humanitat en perpètua amenaça

Els drets humans han derivat des de l'inici en una complexa arquitectura d'institucions i mecanismes que aspiren a desenvolupar l'esperit i la lletra de la primera Declaració amb mesures i formes concretes de protecció i garanties. El règim internacional de drets humans està integrat, entre altres organismes, pel Consell de Drets Humans (que el 2006 va substituir la Comissió de Drets Humans) i per l'Alt Comissionat de les Nacions Unides pels Drets Humans (creat al 1994). El Consell, format per 47 països escollits per l'Assemblea, emet recomanacions i analitza la situació dels drets humans de cada país a partir dels anomenats «xàmens periòdics universals», mentre que l'Alt Comissionat, amb seu a Ginebra, coordina l'acció en matèria de drets humans de les Nacions Unides.² A aquests dos organismes s'hi afegeix l'activitat de multitud de relators especials, representants especials i experts independents que doten el conjunt del règim d'una capacitat d'obtenir informació i de denunciar força considerable. A final dels anys noranta es va crear també el Tribunal Penal Internacional (TPI), amb la funció de perseguir persones físiques que hagin comès crims de guerra, genocidi o crims contra la humanitat, mentre que als inicis dels anys dos mil es va articular el principi de la Responsabilitat de Protegir (també conegut com

² L'Alt Comissionat pels Drets Humans, que en aquests moments és l'austríac Volker Türk, disposa d'un equip de mil persones repartides entre Ginebra i Nova York, en tretze oficines nacionals i en tretze oficines regionals o centres en el món, inclosos 820 responsables dels drets humans en missions de pau de l'ONU o en oficines polítiques

a R2P), que obliga els Estats a protegir les seves societats de qualsevol atrocitat o de violacions de drets humans, deixant la porta oberta al «dret a intervenir» en aquells Estats o en contexts on això no es garanteixi.

De la mateixa manera, des de l'aprovació de la Declaració, s'han redactat i signat un total de divuit tractats internacionals de drets humans. Més del 80% dels actuals 193 Estats del món ha ratificat almenys quatre d'aquests tractats.³ Mentre que l'Amèrica del Sud i Europa són les regions que més tractats han ratificat (entre 15 i 18 la majoria dels països), la Xina (8), l'Índia (8), l'Iran (6) o els Estats Units (només 5) estan entre els Estats amb més pes a l'escenari internacional que menys n'han ratificat.⁴ Un aspecte gens menor, tal com assenyala Guillermo Fernández-Maldonado, és el fet que totes aquestes normes d'origen internacional es considerin avui part de l'ordenament intern dels Estats que les ratifiquen: els tractats internacionals tenen així prevalença jeràrquica sobre les lleis internes, i de manera creixent s'assigna als tractats de drets humans una jerarquia constitucional, és a dir, se'ls considera part del «bloc de constitucionalitat».⁵

Tota aquesta «infraestructura global» posa en relleu l'existència d'un patrimoni d'una envergadura extraordinària. Com en el seu moment va assenyalar Marie Heuzé, qui va ser portaveu del ja difunt Secretari General de Nacions Unides Kofi Annan, «cap generació ha tingut un patrimoni legal i normatiu tan important com el nostre en matèria de drets de les persones, desenvolupament i manteniment de la pau».⁶ Un patrimoni que no és ni molt menys gràcies al paper dels Estats (en molts casos, ben el contrari). El paper de les organitzacions de la societat civil, tant les d'abast local com les de caràcter més internacional, és fonamental, no només en la denúncia i la relatoria del dia a dia de les violacions de drets humans, sinó també en la seva participació activa en

els debats, les decisions i les deliberacions internacionals. Les organitzacions de la societat civil són l'actor fonamental del que Thomas Weiss fa anys va anomenar «les terceres Naciones Unidas», és a dir, aquella que fa de la governança global un exercici multinivell i multiactor que ja no està circumscrit al monopoli dels Estats ni depèn dels funcionaris i els treballadors de les agències i dels organismes de les Nacions Unides.⁷

2.1. Un règim sota una amenaça constant

La Declaració Universal dels Drets Humans va néixer amb vocació universal, malgrat la polèmica que sempre ha envoltat el seu origen. En la redacció van participar-hi un selecte i reduït grup de persones procedents de diversos països i fins i tot de diferents tradicions religioses liderades per Eleanor Roosevelt.⁸ Tot i aquesta diversitat, la posició hegemònica dels Estats Units en el context de postguerra a la dècada dels quaranta ha portat a considerar que el gruix de l'ordre liberal resultant d'aquest moment traumàtic, inclosa la Declaració, tenia un considerable segell nord-americà, que va acabar diluint les veus i les aportacions procedents d'altres contextos.

Però si, malgrat els seus límits, assumim el valor d'un document d'aquestes característiques i el posterior desplegament jurídic i orgànic que ha comportat, l'element més preocupant és la seva incapacitat d'esdevenir un instrument veritablement efectiu a escala internacional. En la seva ja llarga trajectòria de vida, podem destacar almenys tres aspectes que han afeblit el potencial d'aquest marc.

El primer aspecte, breument mencionat abans, té a veure amb la primacia del que hem anomenat *realpolitik*, i que molt

En la redacció van participar-hi un selecte i reduït grup de persones procedents de diversos països i fins i tot de diferents tradicions religioses liderades per Eleanor Roosevelt.

63

³ Guillermo FERNÁNDEZ-MALDONADO, «Una declaración de 70 años», *Política Exterior* 186 (novembre/desembre 2018), pp. 146-153.

⁴ Veg. «Ratification of 18 International Human Rights Treaties Map»: <<https://indicators.ohchr.org>>.

⁵ G. FERNÁNDEZ-MALDONADO, «Una declaración de 70 años», *ort. cit.*

⁶ Christopher SABATINI, «Human Rights: from evolution to devolution?», dins *Reclaiming Human Rights in a Changing World Order*, Washington/London, Brookings Institution / Chatham House, 2023, p. 14.

⁷ Thomas G. WEISS, *Would the World Be Better Without the UN?*, London, Polity, 2018.

⁸ El comitè de redacció de la Declaració, presidit per Eleanor Roosevelt, vídua de l'anterior president dels Estats Units, incloïa divuit membres, entre els quals es trobava el xinès Peng-Chun Chang, el libanès Charles Malik, el xilè Hernán Santa Cruz, el britànic Charles Dukes, el soviètic Alexander Bogomolov, l'haitià Émile Saint-Lot i el francès René Cassin.

sovint porta els Estats amb més poder en l'escena internacional a fer prevaldre els seus interessos geopolítics per sobre del respecte als tractats internacionals. Si tenim en compte, a més, el paper hegemònic que en aquests moments ostenten els Estats Units i la Xina, països que han signat menys de la meitat dels tractats existents i que sempre tenen un paper ambigu i desconcertant en els organismes relacionats amb drets humans, aquesta submissió de la DUDH és molt més evident. En el cas dels Estats Units i d'alguns països europeus, precursors dels valors i les normes de l'ordre liberal, aquesta contradicció acaba derivant en una preocupant «doble moral», que sovint ha estat denunciada. D'aquesta manera, és habitual veure com règims autocràtics però amb molt poder econòmic o geopolític que violen de manera massiva els drets humans en els seus territoris (com els de l'Àrab Saudita o de la Xina) sovint surten indemnes davant el silenci generalitzat; però també és habitual veure com els drets humans són invocats per justificar intervencions militars, com és el cas de les dels Estats Units a l'Iraq o a l'Afganistan, que han deixat un resultat de centenars de milers de víctimes mortals. Aquest preocupant biaix ha desembocat, per exemple, en el fet que des d'alguns països africans s'hagi fins i tot qüestionat el suposat paper independent i universal d'un organisme com el TPI, sobretot si es té en compte que una bona part de les figures polítiques imputades en els darrers anys per aquest Tribunal procedeixen d'aquesta regió.

Un segon aspecte té a veure amb la comprensió, més restringida o més àmplia, que es fa dels drets humans. Des de l'inici, els Estats Units i la Unió Soviètica van protagonitzar una important polèmica arran d'aquesta qüestió. Per a Washington, els drets humans eren sobretot drets civils i polítics, mentre que, per a Moscou, la dimensió més rellevant era la que tenia a veure amb els drets socials i econòmics. En aquest context, l'any 1966 es van adoptar dos pactes: el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics i el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals. Aquests van fer vinculants la majoria de drets reconeguts a la DUDH. A partir de 1976, moment en què van entrar en vigor, els dos Pactes i la Declaració van passar a confirmar la Carta Internacional de Drets Humans. Sigui com sigui, els drets socials i econòmics han tingut una posició més marginal en aquest ordenament.

Per a alguns, són difícils de quantificar o de garantir, ja que depenen de les condicions socioeconòmiques dels països en qüestió, fet que els converteix en uns drets més *aspiracionals* que no disposen de la mateixa força jurídica que tenen els drets civil i polític; per a altres, la idea de dignitat que defensa la DUDH obliga a entendre els drets humans des de la indivisibilitat i l'estricta interdependència. Si atenem a les xifres globals, la pobresa i l'exclusió social continuen sent problemes que afecten milers de milions de persones. I no només això: les desigualtats socioeconòmiques han augmentat en les darreres dècades, sobretot dins dels països mateixos, inclosos els del Nord global. La pandèmia, per la seva banda, no ha fet res més que agreujar la situació de moltes persones que viuen el seu dia a dia en clau de supervivència o d'indignitat. Des d'una mirada àmplia, doncs, la situació d'injustícia social present a tantes realitats fa que el respecte dels drets humans sigui inabastable per una part molt important del planeta i porta a qüestionar les suposades universalitat i efectivitat de la DUDH.

Hi ha un tercer aspecte que ha malmès en gran mesura el desplegament i el respecte dels drets humans arreu, en especial a les darreres dues dècades. Es repeteix sovint que l'11 de setembre del 2001 va representar un punt d'inflexió en les relacions internacionals. Des d'aleshores el terrorisme és un problema que indubtablement afecta la seguretat en determinats contextos, però és sobretot l'anomenada «lluita global contra el Terror» el marc que ha suposat un impacte enormement negatiu per al règim internacional dels drets humans. Des d'aleshores, s'ha produït un gir militarista i *securitari* en la resposta als problemes que no tenen res a veure amb el terrorisme organitzat, com, per exemple, les migracions; s'han justificat accions i intervencions en nom de la democràcia i dels propis drets humans que han tingut com a conseqüència la mort de milers de persones en diversos indrets del planeta, i s'ha acabat per desplaçar una retòrica molt més emancipadora i basada en la idea de la seguretat humana que va prevaldre en la dècada dels noranta per una retòrica bel·licista que compromet la pròpia essència

Des de l'11-S, el terrorisme i sobretot l'anomenada «lluita global contra el Terror» han suposat un impacte enormement negatiu per al règim internacional dels drets humans.

de la DUDH. L'anomenada «guerra contra el Terror», a més, ha portat països com els Estats Units, un dels principals impulsors de la Declaració, a menystenir les denúncies per utilitzar l'ús sistemàtic de la tortura a llocs com Guantànamo i ha fet que a molts països hagin normalitzat els empresonaments sense garanties o les execucions extrajudicials de suposats terroristes. La invocació del terrorisme s'ha convertit en una perillosa narrativa que ha devaluat extraordinàriament el règim internacional dels drets humans, tal com han denunciat de manera reiterada organitzacions com Amnistia Internacional o Human Rights Watch.⁹

3. ¿Drets humans en regressió?

Si el passat dels drets humans ve molt determinat per la distància entre retòrica i pràctica i per la instrumentalització preocupant que molts Estats han fet sistemàticament d'aquest marc, el present ens situa en una conjuntura especialment preocupant. L'acceleració, la concatenació i el solapament de crisis de diversa naturalesa (climàtica, migratòria, democràtica, social, de salut global, etc.) dels darrers anys afecten directament la realitat dels drets humans. La regressió democràtica, amb el «moment populista» que estem enfrontant (especialment significatiu amb l'arribada al poder de personatges com Donald Trump), afebleix i deslegitima de manera molt preocupant el règim internacional dels drets humans.

Posem-ne alguns exemples. A banda de Trump, en els darrers anys diferents líders mundials han qüestionat explícitament aquest règim. L'expresident de Filipines Rodrigo Duterte va dir que «no li importaven els drets humans», alhora que encoratjava els seus partidaris a cometre execucions extrajudicials de persones vinculades al tràfic de drogues o de persones afectades per problemes de drogoaddicció.¹⁰ Rússia i Polònia han fet valer les seves prerrogatives sobiranes sobre

⁹ Lynn EATON, «Amnesty says human rights have been eclipsed by “war on terror”», *Amnesty International Report 2006: The State of the World's Human Rights* (2006).

¹⁰ Amnistia Internacional, «Philippines: UN must intensify pressure to end killings as impunity reigns», *Amnistia Internacional* (25 de setembre del 2020): <<https://ja.cat/DGcn6>>.

la jurisdicció del Tribunal Europeu de Drets Humans.¹¹ El primer ministre hongarès, Viktor Orbán, va assegurar públicament que els drets humans eren «producte de l'imperialisme liberal».¹² A Nicaragua, el president Daniel Ortega ha endegat una campanya sistemàtica contra qualsevol tipus d'oposició, malgrat les protestes i les sancions internacionals. La Junta Militar de Myanmar ja ha estat convidada a diversos fòrums internacionals malgrat el genocidi que ha dut a terme durant anys contra la població rohingya,¹³ mentre que les veus que denuncien la repressió del govern xinès contra la minoria uigur són escasses. Actualment, veiem també com, sota la bandera de la lluita contra el terrorisme, Israel duu a terme una ofensiva indiscriminada contra la població civil de la franja de Gaza, la majoria de la qual són menors, menys tenint les convencions de Ginebra que configuren el Dret Internacional Humanitari.

Aquestes renúncies tan descarades a respectar la DUDH i a retre comptes a escala internacional són fins i tot més sistemàtiques i preocupants en relació amb els migrants i les persones refugiades. Novament el discurs de la lluita contra el terrorisme, però també la creixent idea que molts Estats creen que els fluxos migratoris són una amenaça de primer ordre per a la seva estabilitat i la seva seguretat, ha posat en el centre de la diana els drets d'aquests col·lectius. Aquest fet és especialment significatiu als països occidentals, on la presència de grups i de partits d'extrema dreta ha fet que bona part dels grups polítics acabin validant i legitimant aquesta deriva dramàtica. Val la pena aturar-se en algun dels exemples més preocupants: la Unió Europea ha signat acords amb Líbia, Turquia o Tunísia per impedir que els migrants arribin a les seves fronteres, malgrat les proves que hi ha dels abusos contra els drets d'aquests col·lectius que es cometien en aquests països;¹⁴ els refugiats sirians a Dinamarca estan sent

¹¹ «Polish court finds European human rights convention “incompatible” with constitution», *Euro News* (10 de març del 2022): <<https://ja.cat/YqOuZ>>.

¹² Adam PAYNE, «Hungarian prime minister Viktor Orbán endorses Trump and denounces the “moral imperialism” of the Democrats», *Insider* (21 de setembre del 2020): <<https://ja.cat/TlUnM>>.

¹³ «Myanmar's Rohingya crisis exposes ASEAN weaknesses», *Aljazeera* (20 d'octubre del 2020): <<https://ja.cat/sNLp6>>.

¹⁴ Amnistia Internacional, «Libya/EU: Conditions remain “hellish” as EU marks 5 years of cooperation agreements» (31 de gener del 2022): <<https://ja.cat/EMOal>>.

enviats a Damasc perquè les oficines d'immigració del país l'han considerat «segur»;¹⁵ el Parlament britànic va aprovar una llei per establir camps d'internament fora d'Europa, possiblement a Ruanda, per tramitar les sol·licituds d'asil;¹⁶ als Estats Units, els funcionaris de control de fronteres van fer expulsions sumàries massives de més d'un milió de persones refugiades i migrants a la frontera amb Mèxic amb l'excusa d'haver d'aplicar mesures de salut pública per combatre la covid-19; a Líbia, milers de persones van ser sotmeses a desaparició forçada després de ser desembarcades per la guàrdia costanera libanesa amb el suport de la UE, i diversos centenars més es van veure expulsades sense el procés corresponent i abandonades a les fronteres terrestres; i Malàisia va retornar més de mil persones a Myanmar malgrat el perill real de patir persecució i altres violacions greus dels drets humans. Les conseqüències jurídiques d'aquestes decisions que clarament violen els principis més fonamentals de la DUDH són simplement inexistents.

A més, la conjuntura ve molt determinada per almenys tres factors que fan presagiar que aquesta deriva s'agreuja els propers anys. Un primer factor s'insereix en el canvi de correlació de forces a escala global. El món ha deixat de ser estrictament unipolar (amb els Estats Units com a poder hegemònic) i la rellevància creixent de la Xina està comportant una intensa reorganització del poder global que deriva en una competència geopolítica més gran entre Estats, en una nova carrera armamentística (especialment explícita després de la invasió russa d'Ucraïna) i en l'aparició de noves tensions i nous conflictes que afecten sobretot la integritat dels drets humans del gruix de les poblacions civils que els pateixen. En aquest marc, és especialment preocupant observar les dificultats que la Unió Europea té per preservar el seu característic segell normatiu, segons el qual els valors i els drets humans

IDEM, «UE y Túnez: El acuerdo sobre migración "hace cómplice a la UE" en abusos contra personas refugiadas, solicitantes de asilo y migrantes» (18 de juliol del 2023): <<https://ja.cat/WmR5w>>.

¹⁵ Martha BERNILD, «Syrian Refugees in Denmark at Risk of Forced Return», *Human Rights Watch* (13 de març del 2023): <<https://ja.cat/X8tgz>>.

¹⁶ Kylie MACLELLAN - Andrew MACASKILL, «UK government's contested illegal immigration plan to become law», *Reuters* (18 de juliol del 2023): <<https://ja.cat/MzeKO>>

eren precisament el que acostumava a guiar el gruix de la seva acció. Les pressions internes de forces d'extrema dreta i la recerca del seu propi espai geopolític en aquest context global de canvi fan que el paper d'un dels actors clau en la defensa de la DUDH, com és la Unió Europea, s'estigui desdibuixant de manera preocupant. Un segon factor té a veure amb l'impacte de la crisi climàtica en països especialment vulnerables com els africans. Els efectes ja notoris d'aquesta realitat, i que porten, entre d'altres aspectes, a una intensificació de les catàstrofes naturals o a processos irreversibles de desertificació, fan augmentar considerablement els problemes d'inseguretat alimentària (el 2022 es va registrar un nou augment de la fam al món: 828 milions de persones la pateixen diàriament)¹⁷ o de pobresa extrema, i obliguen milions de persones que ja no poden viure de la seva terra a desplaçar-se. Aquests nous desplaçaments per efecte del clima han portat les Nacions Unides a considerar que al món ja existeixen més de 25 milions de «refugiats climàtics», una xifra que no deixarà d'augmentar en els propers anys. Finalment, la disrupció del fenomen tecnològic és un tercer factor que obre multitud de dilemes i de qüestions que afecten la qualitat dels drets humans. La utilització sistemàtica de les noves tecnologies de la vigilància o l'impacte amplificador de la desinformació a les xarxes socials en són només dos exemples.

Amb aquest preocupant marc de fons, els drets humans pateixen a més un qüestionament i un afebliment creixents del sistema multilateral i dels seus instruments i organismes, claus per garantir-ne la defensa i la protecció. És un procés que es remunta a la decisió unilateral dels Estats Units d'intervenir a l'Iraq el 2003, i que s'intensifica amb l'arribada de Trump al poder el 2016 i amb l'onada del nou *nativisme*. Es tracta d'un afebliment tant normatiu com quantitatiu: des del punt de vista normatiu, molts governs han estat més explícits a l'hora de menystenir les regles de joc internacional,

¹⁷ «UN Report: Global hunger numbers rose to as many as 828 million in 2021», *FAO* (6 de juliol del 2022): <<https://ja.cat/lpS6A>>

És preocupant observar les dificultats que la UE té per preservar el seu característic segell normatiu, segons el qual els valors i els drets humans acostumaven a guiar el gruix de la seva acció.

fins al punt que l'administració Trump va sancionar temporalment juristes del TPI, inclosa la fiscal en cap, Fatou Bensouda, per investigar les tropes estatunidenques a l'Afganistan per crims de guerra (una decisió política que va ser revocada per Biden);¹⁸ des del punt de vista quantitatiu, novament Trump, durant el seu mandat, va retallar el finançament d'organitzacions multilaterals i regionals de drets humans (cal tenir en compte que les contribucions de Washington acostumen a ser fonamentals per al treball de moltes d'aquestes institucions). El sistema de les Nacions Unides, en definitiva, enfronta un moment d'especial vulnerabilitat, precisament en un moment en què l'acció multilateral davant de problemes que tenen una clara dimensió internacional i fins i tot transnacional (com la crisi climàtica) és més necessària que mai:

4. ¿Quin futur per als drets humans?

Amb aquesta realitat que acabem d'observar sembla obvi considerar que el futur dels drets humans és presenta més desafiador i complex que mai. A tots els factors que hem analitzat que dificulten que la DUDH es faci efectiva, cal sumar-hi un aspecte conjuntural molt important, com és el fet que el món ja no és el mateix que el del 1948, quan es va aprovar la Declaració. El nou ascens del Sud global en la darrera dècada porta obligatòriament a revisar l'ordre internacional resultant de mitjan segle XX. Per altra banda, el paper cada cop més important d'actors no estatals, com les empreses i les grans corporacions, però també de les ONG i dels nous moviments socials, porta també a reconèixer la naturalesa complexa de l'actual sistema internacional, on els Estats ja no són els únics actors protagonistes.

Tot plegat obliga a repensar la realitat dels drets humans, almenys des de tres àmbits (que per una qüestió d'espai no podem desenvolupar aquí, però que poden ser objecte d'una anàlisi molt més àmplia i detallada). Primer, el mencionat paper emergent d'actors del Sud global i l'impacte que en els darrers anys han tingut moviments socials transnacionals com

el Black Lives Matter han posat novament en el centre del debat la reivindicació d'una descolonització veritable dels països del Sud que comporti, en primer lloc, el reconeixement i la memòria dels efectes i les implicacions múltiples que la colonització —i fins i tot el tràfic d'esclaus en el cas africà— va tenir en molts països del món. Els drets humans, per tant, haurien d'incorporar aquesta qüestió, un fet que ajudaria a guanyar legitimitat i credibilitat a una DUDH renovada com a marc universal en un moment global de canvi. Un segon aspecte és precisament la reforma d'un sistema multilateral que continua estant massa centrat en Occident i en els Estats. Una pluralitat i una inclusivitat més àmplia d'actors del Sud global però també d'actors no estatals —que en el cas dels segons ja s'està produint— ajudaria a renovar i a enfortir instruments fonamentals per a la defensa dels drets humans. El tercer i últim: textos com l'encíclica *Laudato Si'* o la més recent exhortació apostòlica *Laudate Deum* han posat en relleu la veu del papa Francesc a l'hora d'emfatitzar la necessitat de la cura de la casa comuna com una qüestió fonamental i de drets humans. Considerar el planeta com un subjecte de drets portaria a repensar la DUDH des d'una perspectiva més actualitzada i necessària que posi l'ecodependència al centre del debat.

En el seu 75è aniversari, doncs, la DUDH enfronta el moment més desafiador. Aquesta conjuntura pot portar a repensar-la i actualitzar-la a la llum de tots els dilemes i desafiaments planetaris que enfrontem, o empènyer-la a una deriva que el converteixi en un instrument cada cop menys significatiu i rellevant. El paper de la societat i dels moviments socials serà clau a l'hora de potenciar el primer d'aquests possibles camins i de reivindicar-ne la validesa com a marc de referència universal que posa la dignitat humana en el centre. Ω

¹⁸ «Le président américain Joe Biden lève les sanctions de Trump contre la CPI», France 23 (3 d'abril del 2021): <<https://ja.cat/jpfST>>.